

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

cember 1948, och som han sedan själv översätter till svenska. "Ingen bok, heller ingen tavla eller teaterföreställning, har berört mig så djupt och egendomligt som den boken", skriver Dagerman direkt efter läsningen till författaren, och fortsätter: "Den gjorde mig plötsligt tacksam för att jag levde, glad alltså, nästan lycklig." (s. 187) Det oförbehållsamma berömmet torde vara unikt.

Jag vill slutligen uppmärksamma ett resonemang om Harriet Löwenhielm från augusti 1950, som kan tänkas ha en principiell betydelse åtminstone för *läsaren* Dagermans estetik, och kanske också för författarens. Dagerman har svårt att förstå "den skyhöga uppskattningen" av Löwenhielm som poet: "Det finns i nästan varenda dikt ett hål, där känslan stupar och befrielsen uteblir. I stället för att bli rörd över [*oläsl*] ramlar jag ner i hålet och slår ihjäl min upplevelse i fallet." (s. 255) Resonemanget är intressant redan av den anledningen att det så entydigt slår fast "befrielsen" som läsningens mål, samma befrielse som i många andra sammanhang framstår som det inspirerade *skrivandets* välsignade effekt. För författaren till studien av fallets lag i Dagermans författarskap är det givetvis också intressant att notera att befrielsen här hänförs till en högre position, medan det är avbrotten i denna upplevelse, de ögonblick när "känslan stupar", som beskrivs i fallets typiska bilder. Om det i författarskapet är så att elevationen så gott som alltid är illusorisk, medan fallet erbjuder en hel provkarta av innebörder förefaller det alltså som om läsoplevelsen för Dagerman kunde erbjuda en känslans elevation och befrielse. Men det är naturligtvis lätt att vara cynisk och konstatera att även denna elevation förefaller att vara i högsta grad illusorisk – resonemanget handlar ju just om hur den sökta befrielsen uteblir!

Stig Dagermans brev ger oss knappast några sensationella informationer; detta varken på det biografiska planet eller med avseende på förståelsen av de litterära verken. Men brevsamlingen ger oss en möjlighet att ur nya synvinklar följa Dagerman hela vägen från skolären till den alltför stora upphöjelse och de alltför stora förväntningar som till sist bidrog till att döda honom. Längs denna väg möter vi honom än i vardagligt triviala situationer, än i klarsynt förtvivalde analyser av den egna situationen. Det är inte minst de ständiga pendlingarna mellan dessa så olikartade positioner som gör brevtgåvan till en så intressant läsning.

Claes Ahlund

Siv Hackzell, *Lyftpojakens skrik. En studie i Stig Sjödins poesi*. Bembo Bok. Nacka 2001.

Man måste se Stig Sjödins författarskap som en helhet för att uppträcka hans verkliga betydelse och storhet. Sjödins tredje diktbok *Sotfragment* (1949) blev visserligen en omedelbar framgång, men den tycks för åtskilliga kritiker och kanske flertalet läsare ha blockerat vägen till hans övriga diktning.

Ännu saknas ett större arbete om Sjödins författarskap. Men kanske kan man börja hoppas på en ändring. Siv Hackzell har just utgivit en hundrasidig studie i hans poesi under titeln *Lyftpojakens skrik*. Trots målsättningen att särskilt belysa motiven kroppsbete och arbetsskador är Hackzells skrift fullmatad med viktiga utblickar över hela författarskapet. Hennes studie är något av det mer uppslagsrika som jag har läst om Sjödins författarskap. De sociologiska perspektiven kombineras med koncentrerade djupgående närläsningar.

Redan Hackzells översikt över alla de spridda uppsatser och recensioner som publicerats om Sjödins böcker är nyttig och användbar. Det står nu klart att han verkligen varit en lärofader för yngre svenska poeter som Göran Greider. Och den som senast vittnat om vad Sjödin betytt är Bengt Emil Johnson som gått på upptäcktsfärd i naturskildringarna.

Stig Sjödins känsloläge som ung arbetare har han själv karaktäriserat med orden "åtskilligt med räddhåga, något bildningsraseri och hekatomber med idealitet". Kamratkritiken på järnbruket mot hans litterära och kulturella engagemang i SSU och ABF kunde formuleras med ord som "Du är ju en sån där jävla Snoilsky" (med tonvikt på i:et). Repliken är återgiven efter vad författaren själv en gång berättade för mig.

Sotfragment börjar ju med enkla men verkningfulla bilder av hur olust och nödvändighet pressar diktarjaget mellan "vardagens sköldar". Han upplever något helt annat än den tillfällige besökaren. För arbetaren kan tappningen i hyttan aldrig bli ett feeri, som det tedde sig för skolklasser och besökande delegationer som kallade eldregnet "fascinerande" och "pittoreskt". Sjödin för mycket tydligt fram såna reaktioner. Kanske har han tänkt på den klassiska järnbruksskildringen hos den värmländske brukspatronsonen Erik Gustaf Geijer. Den har just drag av festligt fyrverkeri i ett nordiskt vinterlandskap. Men vad

som saknas är uttryck för det som järnverksarbetaren Sjödin aldrig kan glömma: svetten och svordomarna, pinan för muskler och blodkärl. Det är ett larmande inferno, som möjliggör det granna skådespelet:

Klämd mellan vardagens sköldar
olust och nödvändighet,
ackordet och vilskiftets värk,
kunde jag inte förlåta
feeriet kring hyttan när tappningen
pågick och mörkret regnade stjärnor,
eldkvastar sopade himlen.
Hade jag haft råd att se,
skulle hjärtat inte värka av avsky.

Sjödins diktsamlingar har (med endast två undantag) kroppsarbetet som ett av sina huvudmotiv. Med envis trohet fortsatte han linjen från Sotfragment och lyckades variera och inte sällan fördjupa arbetsbilderna. Givetvis påverkades han genom de studier av och funderingar om arbets-skador som han under en lång följd av år redovisade i tidskriften *Arbetsmiljö*.

De viktigaste motivkretsarna i Sjödins poesi är kärleken, naturen och arbetet. Den sociala linjen präglas av en lågmäld men övertygande kritik mot klassamhället. Hackzell har också förstått att det finns ett märkligt inre samspel mellan dessa motiv. I Sjödins poem möter dessutom en musikalitet som kritiken ännu knappt upptäckt.

Ett återvändande till Sotfragment och ungdomsårens erfarenheter av arbetet i järnverket sker en sista gång i den gripande avskedssamlingen *Läkebok, nedresa* (1993) som utkom bara några veckor före Sjödins död i lungcancer. När den svåra nedresan pågår associerar författaren i sitt bildspråk till sina svåra minnen från rövvalverket: på sjuklägret känner han sig om natten "utvalsad, dragen genom dragskivor, sönderhamrad under knipphammarens envisa skall".

Det finns konstnärliga, allmänkulturella och ideologiska tillgångar att på längre sikt utvinna ur Stig Sjödins dikter om "nåden att få slita ut sig, den stora favören att få välja där val ej fanns". Författarskapets hela bredd och styrka återstår dock för oss att erövrå och denna poetiska rikedom kommer att tillförsäkra Stig Sjödin en stark ställning i vår framtida litteratur.

Lars Furuland

Gunnar Syrén, *Mellan sanningen och lögnen. Studier i Per Olov Enquists dramatik*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 2000.

Det skrivs för lite om dramatik i Sverige – det konstaterade Gunnar Brandell ur vetenskaplig synvinkel någon gång för nästan ett halvt sekel sedan. Läget har inte förbättrats därefter, men det är inte Gunnar Syréns fel. Tvärtom kämpar han mot strömmen bland alla litteraturvetenskapliga alster som ägnas andra ämnen och gener. Dramat och teatern hanteras nämligen på ett vetenskapspolitiskt och resursmässigt skandalöst sätt i Sverige, och därför blir man som anmälare glad och förvåntansfull när någon ändå anstränger sig.

Syréns bok är sprungen ur undervisningen och den tillägnas författarens studenter vid Köpenhamns universitet. Man kan tänka sig att Gunnar Syrén som lärare där fyllt flera funktioner – både rollen som introduktör och informatör. Syrén har svarat mot en dansk nyfikenhet inför en författare, vilken av personliga skäl kommit att slå en brygga mellan de två ländernas kulturliv.

Resultatet av Syréns forskning och analyser har han i boken presenterat med en bredd, stil och tillgänglighet som är föredömlig för alla oss andra. Vi som kroknotat in i det vetenskapligt tekniska skrivsättets otillgängligheter.

Boken har en undertitel som börjar med orden "studier i", vilket mynnat ut i fyra klart avgränsade kapitel där ett ägnas *Tribadernas natt* (1975), ett andra tar upp *Till Fedra* från 1980, medan det tredje och mest omfattande granskar *Från regnormarnas liv* från året därpå. Vart och ett av dessa kapitel tar dels upp dramaten, dels några uppsättningar och deras kritiska mottagande. Det avslutande kapitlet är kort och tematiserar huvudtanken om "konsten mellan sanningen och lögnen".

Verket innehåller också en omfattande sammanfattning på engelska. Detta antyder att Syrén ställer in sin bok i den akademiska avhandlingens tradition, trots att han själv som bekant disputerade i Uppsala redan 1979 med sin utredning om *Osäkerhetens teater. Studier i Lars Forssells dramatik*. Intresset för Forssells dramatik har fortsatt att prägla Syréns skrivande. På det området framstår han som den ledande svenske experten. På 1990-talet avsatte hans intresse för Enquist en kritisk och pedagogisk reflektion, vilken slutligen mynnade i den föreliggande boken från 2000.